

Сергій Штепа

Страх і відвага (Не)вигадані історії

Харків
«ФОЛІО»
2025

Передмова

Шановні читачі!

Книга, яку ви тримаєте в руках, є свідченням нашої доби — складної, трагічної, але водночас доби, в якій народжується нова Україна. Це історії, які пережили мільйони наших людей після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації у 2022 році. Свідчення нації, яка попри жах, біль і втрати, не схилила голову.

Повномасштабне вторгнення, розпочате РФ у лютому 2022 року, стало моментом найбільшого випробування для нашої держави. Але також — моментом народження нового усвідомлення національної єдності та громадянської відповідальності. Українці показали усьому світу, що навіть у найтемніші часи ми здатні зберегти внутрішнє світло. І саме в цьому — наша сила.

Війна зруйнувала наші домівки, але не зруйнувала нас. Вона забрала в нас спокій, але не змогла забрати людяність. Історії, зібрані в цій книзі, показують, що страх — природний, але ще природнішою для українця є відвага, і саме вона — рушій нашого спротиву. Відвага — допомагати іншим з ризиком для себе. Відвага — залишитись у рідному місті, щоб підтримувати громаду. Відвага — вистояти та продовжувати боротися, навіть коли здається, що сил уже немає.

Автор книги зробив важливу роботу, адже зібравши ці історії та осмисливши їх, він зумів передати емоційний і моральний вимір життя українців у часи найбільшого випробування. Така робота заслуговує на глибоку

повагу — вона є частиною великої мозаїки національної пам'яті, до якої звертатимуться наші майбутні покоління.

Переконаний, що ця книга знайде відгук у серці кожного, хто її прочитає. Бо в ній — ми всі. І ті, хто вже ніколи не розповість своєї історії, і ті, хто щодня пише нові рядки в літописі незламної України.

*З повагою
Голова Верховної Ради України
Руслан Стефанчук*

Страх і відвага. (Не)вигадані історії

19-20 лютого 2022 року. Здавалось, це — звичайні вихідні. Попри низьку температуру холод майже не докучав, не було ні опадів, ні вітру. Панувала тиша. Люди займалися звичними справами. Хтось купував у супермаркеті продукти на тиждень. Хтось ходив із родиною в кіно, обідав у ресторані, розважав дітей.

Проте в атмосфері ледь помітно, наче тонкий аромат парфуму, відчувалася напруга. Все було нібито так, як і завжди, і водночас інакше.

Люди, стомлені новинами про напад, що відбудеться «вже завтра-післязавтра», чи загалом позбавлені сил від рутини, ковіду та авітамінозу, наче усвідомлювали: щось наближається. Щось, що не вміщається в уяві, велике, неосяжне і напрочуд жахливе. Таке нереальне, що не може статися, тому що не може статися взагалі.

Багато хто не вірив у велику війну. Не вірив, що з того боку кордону віддадуть злочинний наказ напасти на сусіда і на світанку крилатими ракетами обстріляють мирні міста. Навіть вісім років кровопролиття на сході країни не переконали декого, що «братній народ» може напасти, цинічно розповідати про ураження «тільки військових цілей», а потім розстрілювати беззахисних перехожих у Бучі.

Багато хто не вірив у велику війну, навіть коли ракети вже падали на міста. Приблизно о 5:30 ранку 24 лютого

частина українців ще спала і бачила яскраві сни. Хтось прокидався від гучних вибухів, думав: «здалося», і знову засинав. Хтось вважав, що це від буйного зимового вітру хитається шифер на даху і різко б'ється о цеглу. На ранні дзвінки зі словами «війна почалась», сказані тремтячим голосом, українці інколи відповідали: «Яка війна? Що ти несеш? Чого тобі не спиться?».

За кілька годин уся країна вже знала, що розпочалося повномасштабне вторгнення. Вибухи лунали дедалі частіше. Ревіла повітряна тривога. Президент запровадив військовий стан. Рішучі та розгублені одночасно, деякі люди швидко пакували речі, сідали в автівки та їхали у невідомість, не знаючи, чи повернуться вони додому, чи буде куди повертатись. Інші змітали з полиць останні харчі і готувалися до можливої осади. А зовсім скоро тисячі добровольців почали записуватися до бригад територіальної оборони, аби стати до зброї і чинити опір ворогу, який прийшов сіяти смерть.

За цими подіями — мільйони унікальних, глибоких і зворушливих історій. Кожен українець став героєм власної книги, де переплелися страх, відвага й надія.

Такі історії формують сучасну українську реальність. Вони про тих, хто втратив рідних, хто більше не побачить свого дому, кого біль не зламав, а загартував. Про людей, які стали символами непохитності, гідності й сили нації, що прагне щасливого майбутнього без війни.

**Засновано на реальних подіях.
Всі імена та деякі географічні назви змінені**

Глава 1. Марія

*«І як ніколи в небі зима лютує,
до болю тебе бракує,
ночами тебе бракує,
і як ніколи сумую без тебе я».*

Свіжий хіт «Океану Ельзи» гучно линув з потертого айфона Марії. Вона йшла Хрещатиком, сповільнюючи крок, ніби не хотіла, щоб цей день закінчувався. Вечірнє світло лилося помаранчевими відблисками на вологий асфальт. Під ногами поскрипував вогкий зимовий сніг.

Марії подобалася ця пісня, хоча сумувала вона рідко, бо змалку навчилася відпускати людей. Її рідний брат Юрій, з яким вона провела поруч все своє дитинство, вже 10 років мешкав у Польщі й вони майже не бачилися. Спочатку їй дуже хотілося зустрітись із ним, обійняти, але згодом вона звикла, що він далеко. У 2021-му Марія, не вагаючись, обрала навчання на столичному журфаку, поспіхом скинула речі до валізи та вже наступного ранку облаштувала нове життя у гуртожитку. Без батьків, без друзів, без усього, що пов'язувало її з домом.

Київ зустрів її галасливими вулицями, запахом кави на кожному кроці й дивним відчуттям свободи. Вона почувалася впевнено, іноді трошки зухвало, а її рішучості заздрили навіть хлопці. Втім час від часу Марія поринала у вир ностальгії та слухала сумні чи романтичні пісні з плейлиста своєї юності.

— Йоооо... Машаааа! Ти чула? Бахнуло! — Ярина вискочила з-під ковдри.

— А? Не... Я сплю.

— Маша, та сто відсотків бахнуло. Походу почалося. Прокидайся.

— Та ну толку... Що ми будемо робити?

24 лютого Марія зустріла з новоспеченими подругами в гуртожитку КНУ. До батьків — 550 кілометрів через всю країну в напрямку лінії фронту на сході. В кишені — 3000 гривень. У кімнаті — ще дві спантеличені дівчини, Ярина і Луїза, юні, як сама Марія. А в голові — дивні думки, як співав усе той же «Океан Ельзи». Куди бігти? Що робити?

— Маша, слухай. Давай, може, в «Мак» зганяємо? Якщо вб'ють, то хоч наїмося перед смертю. І пофіг на дієту вже.

— Який «Мак», ти у вікно подивися, зовсім потеряна?

З верхніх поверхів гуртожитку відкривалася широка панорама. Машина, що загрузли в заторі аж до обр'ю, і густі клуби диму десь з боку Оболоні. І дим той був не від заводів чи багаття.

Ярина металась кімнатою:

— Ну не можемо ж ми просто сидіти! Треба діяти!

Що саме варто робити — вона гадки не мала, але була впевнена, що поки всі кудись збираються, скласти лапки та чекати щонайменше дивно.

Зрештою тріумфірат майбутніх «акул пера» домовився піти до найближчого супермаркету і придбати бодай якусь їжу. Мовляв, якщо буде осада чи бомбардування, можна сховатись у підвалі гуртожитку, але ж без харчів

довго не протримаєшся. Марія та Ярина разом побігли до «Новусу», а Луїза залишилася, бо в паніці, що охопила гуртожиток, хто завгодно міг зайти і поцупити речі.

На полицях було пусто.

— О, дивись, гречка, дві пачки. Беремо?

— Та все бери, дурко. Ти бачиш, що навіть пельменів немає? Вигребли. М'яса теж немає. Давай хоч сухарики якісь пошукаємо і крекери, буде сухпайок.

Марія була високого зросту, тож на одній з далеких полиць намацала останню пляшку пастеризованого молока. Ярина знайшла консерви: тунець у власному соку, кілька, всього 4 банки.

— Оце срака! Більше нічого немає.

Негусто на трьох дівчат, але кілька днів протягнути можна. А там, може, і новий товар з'явиться... Може, і ні — тоді не знав ніхто.

Дорогою додому в дівчат підскаочив адреналін. Небом прокотився гучний вибух, за ним ще і ще. Відчуття було, наче асфальт здригається під ногами, а будинки підскакують на землі. Гепнуло так, що у дівчат ледь серце не вилетіло. Почали тремтіти пальці.

— Мамо, я в порядку. Як ви? — нарешті додзвонилася до батьків Марія.

З'ясувалося, що мама з татом проспали початок війни. У Запоріжжі було не так гучно, і звук, що доносився через зачинені вікна, не розбудив їх.

— Машенька, сонечко, у нас все добре. Скажи, що ти будеш робити? Ми з папою дуже хвилюємось. Небезпечно залишатись у Києві...

— А куди мені їхати? До вас?

— Може, до Юрія...

— Як я туди доїду? Ти не уявляєш, що в Києві зараз. Все стоїть. Пробки не кілометрові — десятикілометрові.

— Машенька... Ми дуже тебе любимо і дуже переживаємо. Будь ласка, не зникай. Давай знати, що у тебе. І при першій можливості...

— Добре, мамо. Я вас теж дуже люблю.

У гуртожитку лишилася хіба десята частина студентів — таких же відчайдушних, як Марія, Ярина і Луїза, кому не було сенсу їхати додому, бо там ще небезпечніше. Проте в цьому теж були переваги.

— Хоча б кухня тепер вільна, — сказала Луїза, поки вони варили гречку.

— Угу. І музику нарешті можна послухати, — Марія крутилася під Пивоварова, що гучно «запалював» із пересувної колонки, аж поки не стало віддавати горілим.

Під час чергової повітряної тривоги Луїза запропонувала сходити в підвал на розвідку. Технічне приміщення виглядало так, наче останній ремонт бачило ще за часів Горбачова. Але в ньому було світло і не було мишей. А коли дівчата побачили, що є кілька працюючих розеток, зрозуміли: можна брати сюди матрац і ночувати.

У Києві ставало дедалі тривожніше. Місто виглядало порожнім; здавалось, якщо голосно прокричати, то можна почути відлуння. На перехрестях стояли пошкоджені під час аварій машини, що покривалися сивим пилом. У магазинах залишилася тільки побутова хімія, приправи та різний непотріб. Не було не те що м'яса і молока — навіть напівфабрикатів. Раз на 2-3 доби завозили якийсь сумнівний фарш. Але перебирати не доводилось...

Дівчата тільки почали трохи звикати до вибухів, тривог і порожнечі, як родичі запропонували Луїзі евакуацію.

— Луїшка, миленька, тут наші знайомі з Харкова будуть їхати до Польщі. Можу попросити, щоб забрали тебе. Хочеш?

— Хочу. А скільки в них місця?

— Їдуть утрьох. У них мінівен. А скільки тобі треба?

— У мене дві сусідки. Запропоную їм.

За кілька днів ушістьох прямували до Кракова. Луїза дорогою знайшла ще якихось родичів — вони надали їй цілу кімнату у Гданську. Ярина вирішила підселитися до знайомих у Кракові. А Марія дісталася потягом до Варшави, де тіснився в однокімнатній квартирі її старший брат Юра.

Тоді Марія не знала, що батьків не бачитиме майже рік, натомість буде постійно зі своїм братом проводити час, наче у дитинстві. З єдиною поправкою — тепер він проситиме принести йому не лимонад, а холодне пиво.

Перші тижні в Польщі видалися нескінченно довгими. Погода була така сама, як у Києві — сіра, з мрякою, але вулиці здавались більш охайними і... багатолюдними. Польська давалася Марії легко, до того ж тато допомагав грошима і у неї була змога не працювати. Читала книжки, вчила мову, бавилась у тіктоку, час від часу гуляла «злачними місцями» — знайти в Польщі компанію виявилось зовсім не важко, українська лунала на кожному кроці. Інколи здавалося, що самих поляків у Варшаві менше, ніж українців.

Навчання відновили лише у квітні. Коли загроза відступила від Києва, в університеті вирішили, що зібрати всіх в одному місці шансів немає, тож пари проводили онлайн, як під час ковіду. Марія не мала хисту до теорії, проте вже проходила стажування на одному з місцевих телеканалів і розуміла, чому все, про що розповідають на лекціях, не має стосунку до суворой журналістської реальності. Пари вона вважала гаєнням часу, на відміну від прогулянок вузькими вулицями Варшави та розмов з цікавими дівчатами.

Вистачало і пригод. Одного разу, коли Марія впевнено крокувала додому з супермаркету, до неї на вулиці причепився чи то араб, чи то турок, який спочатку польською, а потім ламаною російською намагався познайомитись.

— Я не знакомлюсь!

— Это не есть проблема. Просто напиши свой телефон.

— Я же сказала, не знакомлюсь. Номер писать не буду.

Вже трохи темнішало. Незнайомець уперто не хотів завершувати розмову. Марія переживала, що він побачить, куди вона йде. А якщо спробує подзвонити брату, щоб той вийшов і розібрався, то в неї можуть відібрати телефон.

Марія відчула, як серце б'ється все частіше. Поглядом намагалася знайти когось, хто міг би допомогти. Як на зло, в цей час майже не було перехожих.

Та все обійшлося. Прискорила крок, пішла якимись обхідними шляхами — чоловік зрештою захекався, відстав і більше ніколи їй не траплявся. Так Марія зрозуміла, що ходити одній не завжди безпечно.

* * *

Понад рік Марія жила у Польщі, аж поки не вирішила, що їй з братом дуже тісно в одній кімнаті. Повернулася до Києва. Довго ходила центральною вулицею та ловила себе на думці, що насправді дуже скучила. На кілька днів з'їздила до Запоріжжя — провідала маму і тата, яких востаннє бачила перед Новим роком у грудні 2021. Вона дуже зраділа, що батьки майже не постарішали за час розлуки, чого вона так сильно боялася. Зі спокоєм у душі знову відправилася до столиці.

Повномасштабна війна не закінчилась, але відступила від Києва. На вулицях знову вирували події. Полиці супермаркетів тріщали від продуктів, наче у заможних районах Варшави. Їздили дорогі «Мерседеси» та «БМВ», а ввечері тюнінговані спортивні тачки влаштовували драгрейсинг бульваром Лесі Українки. В кінотеатрах показували свіжі голлівудські стрічки, в дорогих магазинах розкішні жінки обирали собі модний зимовий одяг у супроводі суворих і здебільшого голених «під нуль» чоловіків, що зовсім не були схожі на військових, які приїхали з фронту.

А Марія раптом відчула щось незвичне. Дівчина, яка ніколи ні за ким не сумувала, яка зустріла війну фактично одна в чужому місті, а потім довго жила в незнайомій країні, зрозуміла, що їй... потрібна інша людина. Одна-єдина і дуже конкретна — привабливий і розумний хлопець, з яким вона познайомилась у Києві місяць тому, і після кількох побачень зрозуміла, що не може без нього.

«І як ніколи в небі зима лютує, до болю тебе бракує, ночами тебе бракує, і як ніколи сумую без тебе

я» — знову лунало з того ж потертого айфона Марії, поки вона поспіхом крутила волосся у ванній. Сира погода швидко псувала зачіску, але зусилля все одно були того варті. Вона вдивлялась у своє відображення в дзеркалі: ті самі очі, ті самі риси, що й кілька років тому, але наче інша людина. Колись вона думала, що ні за ким не сумуватиме. Що може бути сама, жити, працювати, змінювати міста і країни, не прив'язуючись.

Зараз же головним бажанням Марії було йти по Києву за руку з коханим, який щойно відвіз хлопцям на фронт кілька дронів, слухати «Океан Ельзи» і разом мріяти про мир...

ЗМІСТ

Передмова. <i>Руслан Стефанчук</i>	3
Страх і відвага. (Не)вигадані історії	5
Глава 1. Марія	8
Глава 2. Максим	17
Глава 3. Святослав	26
Глава 4. Людмила Григорівна	35
Глава 5. Тамара Миколаївна	42
Глава 6. Петро	49
Глава 7. Лариса	57
Глава 8. Михайло	64
Глава 9. Юля та Андрій	72
Глава 10. Марина	79
Глава 11. Пилип	85
Глава 12. Костянтин	94
Глава 13. Тетяна Василівна й Артур	101
Глава 14. Матвій і Марина	106
Глава 15. Ольга Вікторівна	117
Слова вдячності	125